

רשימות

בפרשת השבוע

פרשת ראה

פרק י"ד פסוק ד'

זאת הבהמה

רש"י: ולמדנו שהבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה, שבכל מקום פורט את המועט [חולין סג:].

בפשטות הסיבה שהתורה כותבת רק את המועט זה בשביל שהתורה מצמצמת כמה שיותר, שלא לכתוב מילים מיותרות, כמו שרואים בהרבה מקומות בגמרא שדורשים ממילים מיותרות שהיה אפשר לא לכתבן דרשות והלכות.

אך אפשר לומר כאן עוד סיבה לכתוב את המועט, והוא שכך יותר קל לזכור, מה מותר ומה אסור, וכמו שמצינו בגמרא שעושים סימנים בתחילת סוגיא, כדי שיהיה קל לזכור וקל לחזור על הענינים הנידונים בסוגיא, כמו כן אצלינו על ידי הזכרה של המועט, יהיה קל יותר לזכור, האם חיה זו היא מהמותרים באכילה, או מהאסורים באכילה, וכן משמע בסוגיית הגמרא בחולין שהוא מקור הדברים לדברי רש"י אצלינו וכך נאמר שם [סג:] "תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמה טמאה מרובה מן הטהורות לפיכך מנה הכתוב בטהורה, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורין מרובין על הטמאין לפיכך מנה הכתוב בטמאין, מאי קמ"ל כדרב הונא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב משום ר' מאיר לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה", שהוא סיבה שיהיה קל יותר לזכור.

פרק י"ד פסוק כ"ד

וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשום שמו שם כי יברכך ה' אלהיך

רש"י: שתהא התבואה מרובה לשאת. [עיין בשפתי חכמים]

קשה אחרי שכתב הפסוק "כי לא תוכל שאתו", היה לו לכתוב מיד "כי יברכך", שהרי הסיבה שלא תוכל לקחת את כל התבואה הוא בגלל הברכה שהתבואה תהיה מרובה, ולא היה לו לחכות עד סוף הפסוק? עוד צריך ביאור שנראה שהפסוק כופל את אותם הדברים, "כי ירבה ממך הדרך", "כי ירחק ממך המקום", שהרי כיון שירושלים רחוקה ממנו ממילא גם ירבה לו הדרך? ונראה לומר שיש כאן שתי סיבות שיהיה לו הרבה תבואה:

א. הזרעים יעשו שבולים גדולות ויפות כענין שנאמר אצל יצחק אבינו "וימצא בשנה ההיא מאה שערים", והוא ברכה בעצם הגידול.

ב. התבואה מרובה כיון שיש לו שדות נרחבים והשטח האדמה גדול, ממילא גם התבואה מרובה היא, ולקחת את כל התבואה מכל רחבי השדות לירושלים הוא דבר קשה, וזה הפסוק אומר שכיון שה' ברכך גם בשדות גדולים ולכן גם המרחק לדרך העולה בית קל-היא ארוכה יותר.

פרק ט"ו פסוק ה'

די מחסורו

רש"י: ואי אתה מצווה להעשירו.

צריך להבין, מדוע הייתי חושב שצריך להעשירו, בשביל שהפסוק יאמר שאתה לא מצווה להעשירו?

יש לומר שהייתי חושב, שבשביל לפצותו על כל הסבל שעבר עד עתה, אולי היינו מחוייבים להעשירו, קא משמע לן שלא, אך עדיין מחוייבים אנו להחזיר אותו למצב שהיה רגיל בו בעבר [כמו שכתוב ברש"י הבא ד"ה אשר יחסר לו], ואפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, וגם אשה מחוייבים לתת לו, אפילו שאשה זו הוצאה חדשה שלא היה לו קודם, אך זה נכלל ב"אשר יחסר לו", כיון שזקוק לאשה, שלא טוב היות האדם לבדו.

פרק ט"ז פסוק א'

הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה

רש"י: והלא ביום יצאו, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל, אלא לפי שבליילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה.

פירוש: שברגע שידעו שהוא משחררם ואמר להם בפועל שיש להם רשות לצאת ממצרים, אם כן זו היא ההודעה החשובה ולהם חינו הרבה שנים, אפילו שלמעשה יצאו רק למחרת ביום.

כן מצינו גם בגמרא ברכות [ט.ז] "אמר רבי אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב, שנאמר הוציאך ה' אלוקיך ממצרים לילה, וכשיצאו, לא יצאו אלא ביום, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה", ופירש"י שם [בד"ה מערב נגאלו] נתנו להם רשות לצאת.

לפי זה י"ל שלכן המצוות המיוחדות לחג הם דוקא בליל פסח כמו אכילת מצה ומרור כמפורש בפסוק [שמות יב, יח] "בערב תאכלו מצות", כי אז התחיל הנס, מה שאין כן בסוכות למשל, מצות נטילת ארבע מינים מתחיל דוקא מהבוקר שלמחרת.

כל זה מדובר לגבי מצוות היום שעושים דוקא בליל חג המצות, אך לגבי מצות זכרון התמידית הנאמר בפסוק בחומש שמות [יג, ג] "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", כוונת מצוה זו שצריך לזכור דוקא את היום למחרת, שהרי אז בפועל יצאו ממצרים, דבר זה מפורש ברש"י בשמות [יב, יד] על הפסוק "והיה היום הזה לכם לזכרון" - וזה לשונו "למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון, ואיזה יום יצאו, הוי אומר יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב, שהרי ליל חמשה עשר אכלו את הפסח ולבוקר יצאו", וכן בהמשך הפסוקים אצלינו נאמר [טז, ג] "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", ומבאר רש"י וז"ל "על ידי אכילת הפסח והמצה, את יום צאתך".

פרק ט"ז פסוק ג'

לחם עני

רש"י: לחם עני: לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים.

[מקור רש"י הוא מדברי הספרי - שרבי שמעון דורש את הקריא, "למה נקרא לחם עוני", ועל כך באה התשובה שהוא לחם שמזכיר את העוני מל"ע עינוי, ועיין עוד בגמרא בפסחים (קטו:) שגם שמואל דרש פסוק זה, (הקריא) "לחם שעונין עליו דברים הרבה", והוא מלשון עניית דברים, וכן דרש (הכתוב) מה עני שדרכו בפרוסה].

כי בחפזון יצאת: ולא הספיק בצקך להחמיץ, וזה יהיה לך לזיכרון, וחפזון לא שלך היה, אלא של מצרים, שכן הוא אומר "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם".

קשה - א. לכאורה הרי המצה מזכירה את הגאולה ולא את העינוי, שהרי בגלל שיצאו בחיפזון ממצרים לכן הבצק לא תפח, ואכלו מצות?

ב. מדוע לא הפינו בני ישראל את הלחם בלילה כשידעו שעומדים לנסוע למחרת?

ג. מה אכפת לנו שזהו חיפזון של המצרים ולא של בני ישראל, הרי זה דבר טוב לצאת מעבדות אפילו שבא על ידי חיפזון?

י"ל שבני ישראל חשבו כיון שיש בידם רשות לצאת אמרו לעצמם שיכינו את לחמם מחר בבוקר ויצאו ממצרים מאוחר יותר כשיחפזו, אך בפועל המצרים דחקו בהם לצאת מהר, כך שלא הספיק בצקם להחמיץ ויצאו עם מצות, ואמנם לכאורה מצות אלו מזכירים את תחילת הגאולה, שיצאו ממצרים בחיפזון, אך מי שמתבונן חושב לעצמו בקל וחומר, ומה אם בזמן גאולתם שאז הם אמורים להיות בשמחה וברוגע ולקבוע בעצמם את זמני נסיעתם, גם אז המצרים שלטו בהם והוציאו אותם בחיפזון שלהם, ולכן יצאו עם מצות ממצרים, כל שכן בזמן שעבודם שהיו בעינוי קשה הרבה מזה, ודאי ששלטו בהם ביד קשה ובעינוי גדול, ממילא יוצא לפי זה שהמצות הזכירו להם את קושי ועינוי השעבוד.

פרק ט"ז פסוק י"א

ושמחת לפני ה' אלוהיך

בעל הטורים: לא נאמר שמחה בפסח, שהתבואה עדיין בשדה, ובעצרת שהתבואה כבר נקצרת ועדיין היין בגפנים, נאמר שמחה אחת, ובסוכות שהכל בבית נאמר בו שני שמחות [פסיקתא דרב כהנא, וכן מובא ברא"ש בדת זקנים ובחזקוני].

יש ללמוד מכאן שאפשר וצריך לעבוד את ה' בכל מצב, גם במצב של שמחה טבעית וגם בחצי שמחה וגם בלי שמחה, תמיד ובכל מצב, שהרי בכל השלש רגלים ללא הבדל, יש מצוה לעלות לרגל לירושלים ולהקריב קרבנות, וכן אנו מתפללים גם כיום בתפילת "ותערב לפניך עתירתנו", במוסף לכל השלש רגלים, ואנו מסיימים תפילה זו במילים "ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות".

עוד יש ללמוד מכאן כשיש שמחה טבעית כמו בעצרת ובסוכות יש לקחת את השמחה הזאת ל"לפני ה' אלוהיך", כמו שכתוב אצלנו בפסוק, ולקחת את השמחה הטבעית הזאת ולהפוך אותה לשמחה רוחנית. [שהרי הפסוק אינו צריך לצוות "ושמחת", כשבין כה מתחיל שמחה טבעית].

עוד י"ל שהרי בכל מצב שהאדם נמצא בו, יש לו במה לשמוח, ותמיד יכול להסתכל על אנשים פחותים ממנו שמקנאים להיות במקום שלו, והאדם נתבע על שלא עבד את ה' בשמחה, כמו שנאמר בתוכחה [דברים כח מז] "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל", וממילא גם ברגלים כאלה שלכאורה ישנה פחות שמחה, צריך גם לשמוח ולעבוד את ה' בשמחה, ולשמוח במה שיש.

עוד י"ל שברגל של סוכות שיש הרבה שמחה ויש לו יותר סיבה לשמוח לפני ה' אלוהיך, אדם יכול מתוך שמחת העשירות להרגיש שהוא בפיסגה, ויבוא לידי מידת הגאווה, כי יש לו עשירות וביתו מלא בכל טוב, לכן הקדמונים תקנו ברגל של סוכות לקרות את מגילת קהלת כדי שידע שכל העשירות זה הבל הבלים, ומי שאמר זאת היה שלמה המלך שהיה בפיסגת העולם הן בגלל מלכותו הן בגלל עשרו הרב.

[הסיבה שקוראים קהלת לאחר כמה ימים בסוכות, ולא מיד בתחילתה, וכמו המנהג בחו"ל שאין קורין מגילת קהלת בשבת כשחל בו יו"ט ראשון, י"ל שכיון שעברו כמה ימים של שמחה אז שייך הטעם להוריד קצת השמחה ע"י אמירת הבל הבלים הכל הבל].

ודע שדעת הרוקח שנקרא "זמן שמחתינו" הוא בגלל ציווי התורה להיות בשמחה, שכך מביא בהלכות עצרת [רצה בד"ה בליל] וז"ל "שהרי בקידוש אומרים בפסח זמן חירותינו שכתוב בו ביציאת מצרים ויפדך מבית עבדים, בסוכות זמן שמחתינו שכתוב בו ושמחת [בחגך], [והיית] אך שמח".

מתוך הספר רשימות בפרשת השבוע לרב הופנר

הערות והארות על הכתוב כאן יתקבלו ברצון במייל שכתובתו

haseforim@gmail.com